KB SPESIAL

RAPPORT NR 1 2016

KONJUNKTURBAROMETER FOR NORD-NORGE

BREXIT OG NORD-NORGE

HVA KAN VI VENTE?

Forord

23. juni 2016 er en av de mest dramatiske dager i EUs historie. For første gang siden oppstarten i 1957 valgte et medlemsland å melde seg ut. Det britiske folk stemte ja til Brexit, og resultatet skapte straks bølger gjennom hele Europa. Pundet stupte, børsene skalv og andre lands politikere truet med å følge britene ut av EU.

Selv om Norge ikke er medlem av EU, påvirkes også vi av Brexit. En av verdens største økonomier, Europas største land og en av Norges største handelspartnere forlater ikke en slik omfattende avtale uten at det vil sette dype spor.

Men hvilke virkninger vil det få? Hvordan vil den store fortellingen om Europa og den globaliserte økonomien endres gjennom Brexit? Og hvordan påvirker det oss i Norge og Nord-Norge?

Det er spørsmålene vi stiller i denne KB Spesial-rapporten. For første gang lanserer vi et tilleggsprodukt til Konjunkturbarometer for Nord-Norge.

KB kommer fra og med i år ut én gang i året (mot to tidligere). Det vil legges fram i november. I tillegg vil vi gjennom året levere flere spesialrapporter.

At den første rapporten handler om internasjonale forhold bør ikke overraske. Nordnorsk næringsliv er ekstremt eksportrettet og opptrer daglig på en internasjonal arena. Derfor skal vi bidra til å øke kunnskapen om hva i verden som påvirker landsdelen vår. Brexit vil garantert gjøre det. Vi vet likevel ikke når og hvor mye.

Denne rapporten prøver å gi noen svar og retninger. Vi håper den kan bidra til økt innsikt, forståelse og gode diskusjoner.

Rapporten er første utgivelse under den nye partnerskapet rundt KB. Vi er tre partnere som har to tydelige nordnorske interesser: Økt verdiskaping og sysselsetting i hele landsdelen. Den påvirkes av oss selv – og av den store verden.

September 2016

Synnøve Søndergaard	Ole Henrik Hjartøy	Jan-Frode Janson
LO	NHO	SpareBank 1 Nord-Norge

02 FORORD

04 SAMMENDRAG

05 EN UVENTET EXIT

06 NYE AVTALER ETTER BREXIT?

07 UTSIKTENE FOR STORBRITANNIA (UK) OG EU

08 EFFEKT PÅ NORSK OG NORDNORSK EKSPORT OG INVESTERINGER

11 KART: EFFEKTER AV BREXIT

12 HVOR GALT KAN DET GÅ?

Rapporten er utarbeidet av Menon Economics AS og inngår i leveransene fra konstellasjonen Bedriftskompetanse AS, Mo Industripark, Salt AS og Menon Economics AS, som en del av oppdraget med utarbeidelsen av KB – Konjunkturbarometer for Nord-Norge. Agenda Nord-Norge AS står som ansvarlig utgiver. Design: Feber design AS

Sammendrag

En uventet exit

EU-landene har helt siden midten av 90-tallet opplevd sterk og økende intern skepsis til EU-prosjektet. Det kom likevel som et sjokk at Storbritannia (UK) den 23. juni stemte for å tre ut av EU. Selv ikke et kriserammet Hellas, med sterke anti-EU-krefter ved roret, vurderte en full exit. En formell utmeldingsprosess ventes å bli annonsert over nyttår.

Med EU-skeptikeren Theresa May som statsminister er det liten grunn til å tvile på at Brexit blir en realitet. Da må UK forhandle om nye avtaler med EU og alle andre land på en lang rekke områder – et internasjonalt avtaleverk andre land har brukt hele etterkrigstiden på å etablere. Det forventes at UK må bruke enorme administrative ressurser de neste 5 årene for å få dette på plass. I mellomtiden vil usikkerhet prege landets økonomi negativt. Samtidig er det viktig å huske at økonomien i UK har hatt solid og langt høyere vekst enn kontinental-Europa de siste årene.

Nye avtaler etter Brexit?

UK får neppe unntak fra fri flyt av arbeidskraft uten samtidig å akseptere restriksjoner på flyt av varer, tjenester og kapital. Men alle UKs sentrale handels- og samarbeidspartnere som har uttalt seg, er opptatte av å ivareta gode handelsrelasjoner og sikre grunnlaget for økonomisk vekst gjennom frihandel og fri flyt av kapital. Striden står om det er mulig for UK å fortsette som deltaker i det indre marked uten å tillate fri flyt av arbeidskraft.

Det er rimelig å forvente at EU og UK etablerer en form for EØS-avtale der fri flyt av arbeidskraft holdes utenfor, og at den felles jordbrukspolitikken (CAP) og samarbeidet på utdannings- og forskningsområdet videreføres.

UK er i dag sentral i EUs sikkerhets- og forsvarspolitikk (CSDP). Brexit innebærer at UK trer ut av CSDP. Det vil ha mye å si for det sikkerhetspolitiske samarbeidet i EU. Forvaltning av havområder, marine ressurser og klima er viktig i nord, men sikkerhetsdimensjonen er i all hovedsak knyttet til NATO, slik at Brexit vil ha liten innvirkning på sikkerhet og samarbeid i nord.

Utsiktene for Storbritannia (UK) og EU

På kort sikt (ut 2018) må man forvente at økonomien i UK vil bremse opp noe som følge av usikkerhet knyttet til den videre utviklingen mellom UK og handelspartnerne. Samtidig er det viktig å huske at økonomien i UK har hatt solid- og langt høyere vekst enn kontinental-Europa de siste årene.

En rekke studier forsøker å beregne konsekvensene for økonomien i UK og EU på lengre sikt. Resultatene peker mot at dette vil koste britene en del på sikt. DNB har systematisert studiene som ser på på effekter i UK, og gjennomsnittsprognosen er på om lag 5 prosent lavere BNP på lang sikt.

Analysene av virkninger for EU har vært mer opptatte av i hvilken grad Brexit kan lede til flere utmeldelser, eller at integrasjonsprosesser bremser opp.

Norge og Nord-Norge

På kort sikt er det grunn til å forvente at bedrifter og husholdninger i UK vil redusere etterspørselen etter varer og tjenester. Det vil også påvirke Norges eksport, men samlet sett er det begrenset grunn til bekymring de neste årene. De som ser ut til å være mest utsatte er prosessindustrien, reiselivsnæringen og finansnæringen.

Nord-Norge er som Norge, bare mer eksportorientert, og kan bli sterkere berørt av Brexit enn landet forøvrig. Særlig landsdelens prosessindustri, sjømatnæring og omfattende reiselivsnæring, med lange tradisjoner med britiske turister, vil kunne bli berørt av redusert konsumvekst i UK.

Hvor galt kan det gå?

Det er en reell risiko for at UK i lang tid vil slite med å etablere avtaler med andre land, noe som kan skape store negative økonomiske effekter, både i Europa og globalt.

Resesjon i UK, stopp i EUs forhandlinger med nye medlemmer og flere land som trekker seg ut av EU kan bli noen av Brexit-konsekvensene.

En uventet exit

EU-landene har helt siden midten av 90-tallet opplevd sterk og økende skepsis til EU-prosjektet. Euro-kriser, gjeldskriser, finanskriser, flyktningkriser, «euroskelrose», uenighet i utenrikspolitikken og innføring av stadig nye upopulære reguleringer har gitt grobunn for en voksende EU-skepsis som særlig har rot i den mer populistiske høyresiden i Europa.

Det er likevel en lang vei for et land å gå fra skepsis til exit. Går man ett år tilbake i tid, var det få som så for seg muligheten for en Brexit. Selv ikke et kriserammet Hellas med sterke anti-EU-krefter ved roret, vurderte en full EU-exit. Grexit handlet kun om Euro-samarbeidet, ikke EU-medlemskapet. Det kom derfor som et sjokk på EU-landene at Storbritannia den 23. juni stemte for å tre ut av EU.

Med EU-skeptikeren Theresa May som statsminister er det liten grunn til å tvile på at Brexit blir en realitet. Britene må finne nye løsninger utenfor EU. Det er et langt lærret å bleke. Det må forhandles frem avtaler med EU og alle andre land på en lang rekke områder: Hundrevis (om ikke tusenvis) av avtaler om internasjonal handel med varer og tjenester, investeringsavtaler, skatteavtaler, avtaler om internasjonale konkurransevilkår, standarder, sertifiseringer, miljøkrav, klimamål, transportavtaler på hav og i luften, utdanning, forskning, utenriks og sikkerhetspolitisk samarbeid og så videre må på plass. Dette er et internasjonalt avtaleverk som andre land har brukt hele etterkrigstiden på å etablere.

Det er grunn til å forvente at Storbritannia vil måtte bruke enorme administrative ressurser på å få på plass nye avtaleverk de neste fem årene. I mellomtiden vil usikkerheten om utfall prege landets økonomi negativt. Det er de fleste økonomer enige om. Usikkerhet skaper lavere investeringsvilje og lavere forbrukertillit.

I dette notatet drøfter vi kort hva vi har av sannsynlige utfall i etterkant av Brexit, og hvordan disse utfallene vil kunne påvirke økonomien og aktivitetene i Nord-Norge. I denne landsdelen er næringslivet mer eksportrettet enn i resten av landet. Nord-Norge blir også sterkere preget av endringer i den europeiske sikkerhetspolitikken, og jo lenger nord man kommer, jo viktigere er det internasjonale samarbeidet på forvaltning av havområder, marine ressurser og klima.

Vi tar først en kikk på hva slags EU-relasjoner britene vil kunne leve med på sikt. Så forsøker vi å trekke opp noen økonomiske konsekvenser disse relasjonene vil skape på kort, mellomlang og lang sikt. Med dette som bakgrunn kan vi si noe om mulige konsekvenser for norsk og nordnorsk økonomi, med særlig fokus på handel og investeringer.

Nye avtaler etter Brexit?

Med Theresa May som statsminister og Boris Johnson som utenriksminister er det nærmest garantert at Storbritannia (UK) vil gjennomføre utmeldingen av EU. Det ventes at en formell utmeldingsprosess - der bruk av den berømte paragraf 50 - vil bli annonsert i november.

Alle UKs sentrale handels- og samarbeidspartnere som nå har uttalt seg er opptatt av å ivareta gode handelsrelasjoner og sikre grunnlaget for økonomisk vekst gjennom frihandel og fri flyt av kapital. Striden står om det er mulig for UK å fortsette som deltaker i det indre marked uten samtidig å tillate fri flyt av arbeidskraft. Hovedargumentet bak ønsket om en Brexit var nettopp mangelen på kontroll med arbeidsinnvandring. Det er derfor vanskelig å tenke seg at UK vil kunne akseptere en Brexit med et fortsatt fullt integrert arbeidsmarked.

EUs leder Jean-Claude Juncker kom tidlig på banen etter Brexit-avgjørelsen og presiserte at det ikke finnes noe indre marked uten at alle fire friheter er oppfylt – inkludert fri flyt av arbeidskraft. Dette kunne ikke tolkes annerledes enn at UK ikke får innvilget unntak fra fri flyt av arbeidskraft uten å samtidig akseptere restriksjoner på flyt av varer, tjenester og kapital.

Mange tolker dette utspillet som strategisk. Det er fullt mulig å inngå en form for tilknytningsavtale til det indre marked med unntak for arbeidskraft. Særlig er dette tenkelig i lys av UKs størrelse og betydning for EU. Det man derimot ikke kan forvente er at EU skal akseptere noen form for asymmetri i avtaleverket. Dersom UK stenger døren for noen typer arbeidskraft fra EU, vil EU operere med tilsvarende eller mer restriktive bestemmelser for arbeidstillatelse, opphold, familiegjenforening etc. Man skal ikke se bort fra at EU kommer til å statuere et eksempel ved å innføre visumplikter, restriksjoner på oppholdslengde som turist for briter, og begrensninger knyttet til midlertidig utførelse av arbeid over landegrensene. Hensikten kan være å skremme andre land fra å ønske de samme vilkårene.

Det er rimelig å forvente at EU og UK etablerer en form for EØS-avtale der fri flyt av arbeidskraft holdes utenfor, og at UK får unntak fra det dynamiske aspektet (der alle nye lover og regler blir automatisk inkludert i avtalen) på utvalgte områder som har stor symbolsk betydning for britene. Det er også naturlig at UK fortsetter å være en del av den felles jordbrukspolitikken (CAP) og at samarbeidet på utdannings- og forskningsområdet videreføres som i dag.

En kommer ikke bort fra det faktum at 1,3 millioner briter arbeider og bor i andre EU-land. Det er grunn til å forvente at man over tid vil oppleve et strengere og mer komplisert regelverk for britiske arbeidstakere, boligeiere og pensjonister som tyngende. Det faktum at arbeidskraft fra nye medlemsland i øst har bidratt til å holde lønnskostnadene nede i opphetede deler av England vil også kjennes når denne typen arbeidskraft tilbys i mindre grad. På lang sikt er det derfor god grunn til å forvente at UK igjen vil søke seg mot et felles arbeidsmarked med EU. Det kan komme på plass allerede innen 10 år

På det sikkerhetspolitiske området er UK i dag en sentral spiller i EUs felles sikkerhets- og forsvarspolitikk (CSDP), men EUs felles sikkerhetspolitikk handler i større grad om forholdet til naboland med assosialsjonsavtaler til EU og felles sanksjonsordninger overfor Russland, enn det handler om nordområdene. Den sikkerhetspolitiske dimensjonen i nordområdepolitikken er i all hovedsak knyttet til NATO og ikke til CSDP i EU. Brexit innebærer at UK trer ut av CSDP, hvor UK har hatt en sentral rolle sammen med Frankrike i lang tid. Det er derfor grunn til å forvente at Brexit vil ha mye å si for det framtidige felles sikkerhetspolitiske samarbeidet i EU, men lite for sikkerhet og samarbeid i nord.

Utsiktene for Storbritannia (UK) og EU

På kort sikt (ut 2018) må man forvente at økonomien i UK vil bremse opp noe som følge av usikkerhet knyttet til den videre utviklingen i forholdet mellom UK og handelspartnerne. Samtidig er det viktig å huske at økonomien i UK har hatt solid vekst de siste årene og langt høyere vekst enn kontinental-Europa.

De negative effektene vil primært komme som en følge av at investorer heller velger å plassere sine penger i andre land der usikkerheten er mindre. Dette kan både berøre såkalte realinvesteringer (bygg, maskiner, infrastruktur og teknologi) og finansinvesteringer (plassering av penger på børs og i pengemarkedet). Det er særlig grunn til å forvente at finansinvesteringene vil kanaliseres ut av landet fordi det nå blir stilt spørsmål om Londons rolle som finanssenter i Europa. Finansklyngen i London er stor og sysselsetter nærmere 300 000 personer. En må forvente at aktiviteten i senteret dempes og at antall sysselsatte i næringen reduseres noe som følge av Brexit. En svekket finansklynge i London vil også smitte over på den økonomiske aktiviteten i resten av landet. Dagens BNP-vekst i UK ligger på ca 2,5 prosent årlig. Enkelte forventer negativ vekst i 2017. Det er rimelig å anta en svak, men positiv vekst i 2017 og 2018.

Etter mange år med økonomisk turbulens og nedgangstider, har EU som økonomi nå en positiv utvikling. Husholdningene konsumerer mer, og en svekket euro mot dollar har styrket europeisk eksportnæring. Fortsatt sliter Frankrike og Italia, men i Europas periferi og i Tyskland kan man vise til solide veksttegn. Brexit vil ventelig påvirke økonomien på kontinentet, men neppe ha en så sterk effekt at den nyere positive utviklingen vil endre seg de neste årene. Det er derfor god grunn til å hevde at EU som økonomi vil fortsette den positive trenden på kort sikt.

I løpet av året har det kommet en rekke studier som forsøker å beregne konsekvensene av Brexit for økonomien i UK og EU på lengre sikt. Som vanlig spriker prognosene en del, avhengig av modellvalg og hvem som står bak, men gjennomgående peker resultatene på at dette vil koste britene en del på sikt. Prognosemodeller som brukes til slike formål er basert på at friere handel med varer, tjenester, kapital og arbeidskraft leder til høyere velferd på lang sikt. DNB har systematisert de britiske studiene som fokuserer på effekter i UK og ender opp med en gjennomsnittsprognose på om lag 5 prosent lavere BNP på lang sikt (mer enn 25 års horisont).

Erfaringene med effekter av EU-medlemskap for nye medlemsland er at de har hatt betydelige gevinster, men slike analyser er ikke nødvendigvis relevante for en EU-exit. Det grunn til å forvente at betydningen for EU totalt sett vil bli langt mindre, ettersom UK står for en begrenset andel av EUs totale eksterne handel.

I analysene av virkninger for EU har man i større grad vært opptatt av i hvilken grad Brexit kan lede til at andre land velger samme vei, eller at den videre integrasjonsprosessen bremser kraftig opp. Det er ikke lett å kvantifisere effekten av slike mer uklare utviklingsforløp.

Effekt på norsk og nordnorsk eksport og investeringer

På kort sikt er det grunn til å forvente at bedrifter og husholdninger i UK vil etterspørre noe mindre varer og tjenester enn det en hadde uten Brexit. Det vil påvirke importen og derfor også norsk eksport til UK.

I figuren under presenterer vi omfanget av eksport fra Norge til UK fordelt på ulike næringer. De største leveransene finner vi innen offshore og maritim sektor. Leveransene er primært knyttet til olje- og gassektoren i UK og vil i liten grad bli påvirket av Brexit. Dette fordi denne sektoren er sterkt internasjonalisert, og etterspørselen fra britisk sektor styres av global etterspørsel etter olje og gass.

Leveranser til UK fra prosessindustrien i Norge utgjør snaue 20 prosent av eksporten til EU og består av både petrokjemiske produkter og metaller. Denne næringen eksporterer for ca 8 mrd kroner til UK og vil kunne bli påvirket av de negative effektene av Brexit ettersom den leverer mye til fastlandsindustrien i UK.

Figur 1

Norsk vareeksport til UK 2015 fordelt etter næring
(Eks olje og gass)

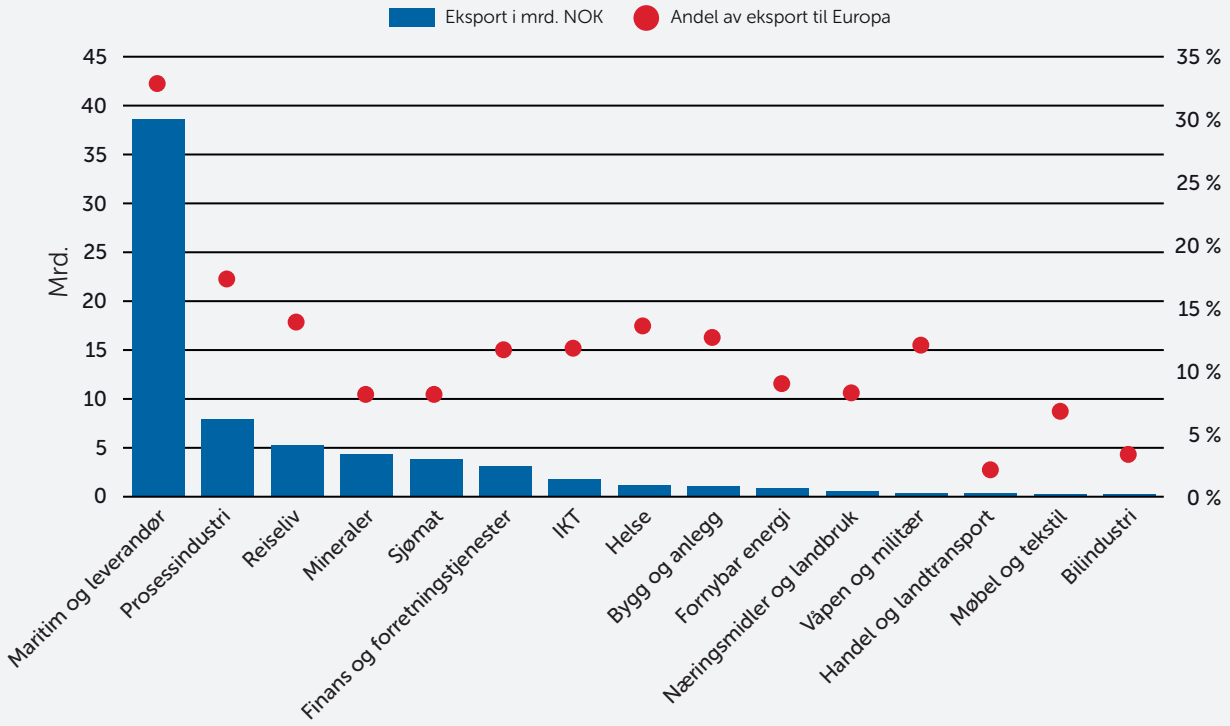

Reiselivsnæringen eksporterte for drøye 5 mrd kroner til UK i 2014, noe som utgjør litt under 15 prosent av reiselivsomsetning knyttet til europeiske turister. Britene står med andre ord for en vesentlig del av utenlandsk turisme i Norge. Når pundet svekker seg så mye som det har gjort i sommer, vil det slå kraftig ut i britenes turisme i utlandet. Det er derfor god grunn til å forvente at britenes besøk til Norge faller noe i de kommende årene.

Det leveres en god del sjømat til UK, men leveransene står kun for 10 prosent av norsk sjømateksport til EU.

Finansnæringens eksport retter seg i betydelig grad mot UK. I lys av den forventede negative utviklingen i Londons finansmarkeder, er det grunn til å forvente at norsk eksport av finanstjenester vil bli påvirket markant av Brexit. Når det er sagt er det grunn til å tro at norske eksportører av slike tjenester vil kunne oppleve vekst i andre markeder som tar over for tjenestene i London.

Samlet sett er det begrenset grunn til bekymring for norske eksportører de neste årene som følge av en Brexit. De som bør vurdere konsekvenser og mulige tiltak finner vi først og fremst i prosessindustrien, reiselivsnæringen og finansnæringen.

Nord-Norge er som Norge ellers, bare mer eksportorientert. Det er derfor grunn til å tro at Nord-Norge vil bli sterkere berørt av Brexit enn landet ellers. I landsdelen har vi et tungt innslag av prosessindustri, en omfattende reiselivsnæring, med lange tradisjoner for å betjene britiske turister, og en sjømatnæring som også vil kunne bli berørt av redusert konsumvekst i UK. Det er primært disse næringene i Nord-Norge som vil kunne ane ringvirkningene av Brexit.

I reiselivsnæringen står britenes overnattinger for litt over 10 prosent av samlet europeisk konsum. (Fig 2) Andelen har vært økende de siste årene, bortsett fra i 2015, og dette mønsteret reflekterer i stor grad det sterke pundet og den høye inntektsveksten i UK etter finanskrisen.

Når både pundet svekkes og konsumveksten faller i UK, vil antall britiske hotell- og campingovernattinger sannsynligvis falle noe de nærmeste årene. På lengre sikt er det liten grunn til å tro at den positive trenden endrer seg. Det er god grunn til å forvente at britisk turismekonsum i Norge vil øke med om lag 5 prosent årlig, når vi ser 10 år fremover.

Figur 2

Hotell- og campingovernattinger i Nord-Norge
2011 - 2015

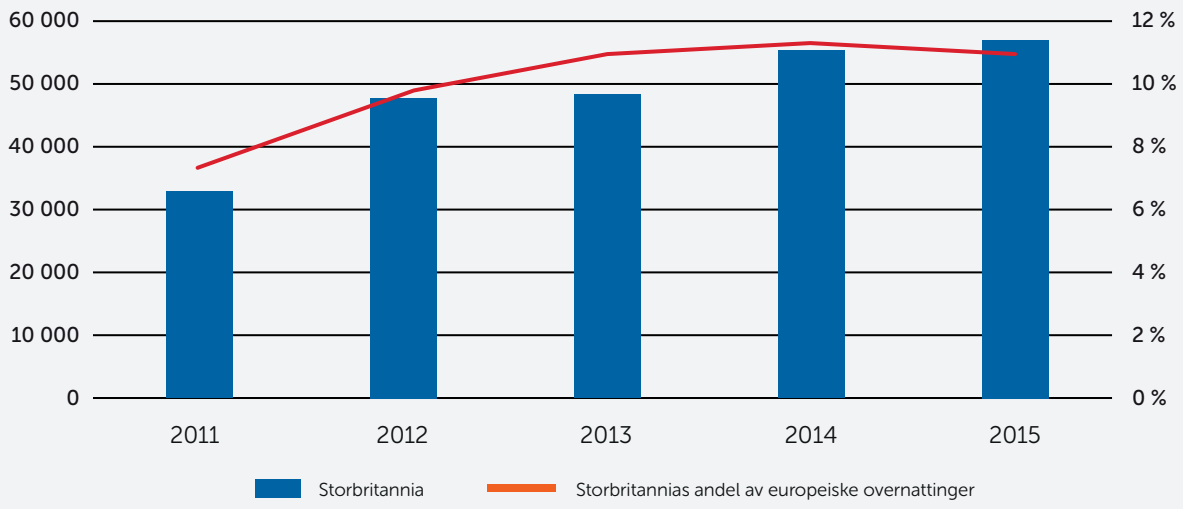

Sjømatnæringen i Nord-Norge har hatt en imponerende evne til å finne nye eller andre markeder når eksisterende mottakere av fisk svikter. Det er derfor liten grunn til å uroe seg for sjømateksportørene i landsdelen – så langt vi kan se.

På kort sikt kan Brexit påvirke investeringsviljen i UK, og det kan slå relativt kraftig ut i børsverdier for britiske selskap. Det vil igjen kunne trekke ned disse selskapenes vilje og evne til å følge opp investeringer og satsninger i utlandet. En må derfor være observant med hensyn til hvor eksponert nordnorsk næringsliv er for britisk eierskap.

I Norge står britisk eierskap totalt for 11 prosent av verdiskapingen til utenlandske bedrifter. I Nord-Norge er andelen 8 prosent. Nord-Norge er med andre ord mindre eksponert for britisk eierskap. Det er særlig investeringer og eierskap i Hurtigruten som kan bli påvirket av Brexit. Det kan hypotetisk tenkes at morselskapet, Silk Bidco, demper sine investeringsplaner som følge av uroen.

Når det er sagt, er Silk Bidco igjen eid av private equity-fondet TDR Capital (90 prosent), et fond som spesialiserer seg på å investere i fritidsnæringer, fritidsutstyr og eiendomsforvaltning. TDR Capital investerer hovedsakelig i Vest-Europa, og de forvalter en portefølje på 5 mrd pund. Det er grunn til å forvente at TDR inntar en mer overordnet holdning til det europeiske turistmarkedet, noe som taler for at kapitaltilførselen til Hurtigruten ikke vil bli begrenset i kjølvannet av Brexit.

For Nord-Norge som landsdel vil uro rundt overnasjonale forhold generelt kunne svekke Nord-Norges posisjon, ettersom våre politiske kampsaker – eksempelvis innen samferdselsområdet – kommer ut av fokus. Vi står foran et viktig stortingsvalg, og faren er at overnasjonale forhold skygger for våre viktige politiske kampsaker. Særnorsk landbruksstøtte kan bli et viktig diskusjonselement inn mot EU, og vi får en betydelig svekket forhandlingsposisjon om denne støtten blir brukt mot oss i fremtidige forhandlinger om endringer i vår EØS-avtale.

Figur 3

Andel britisk eierskap av totalt utenlandsk eierskap i Nord-Norge.

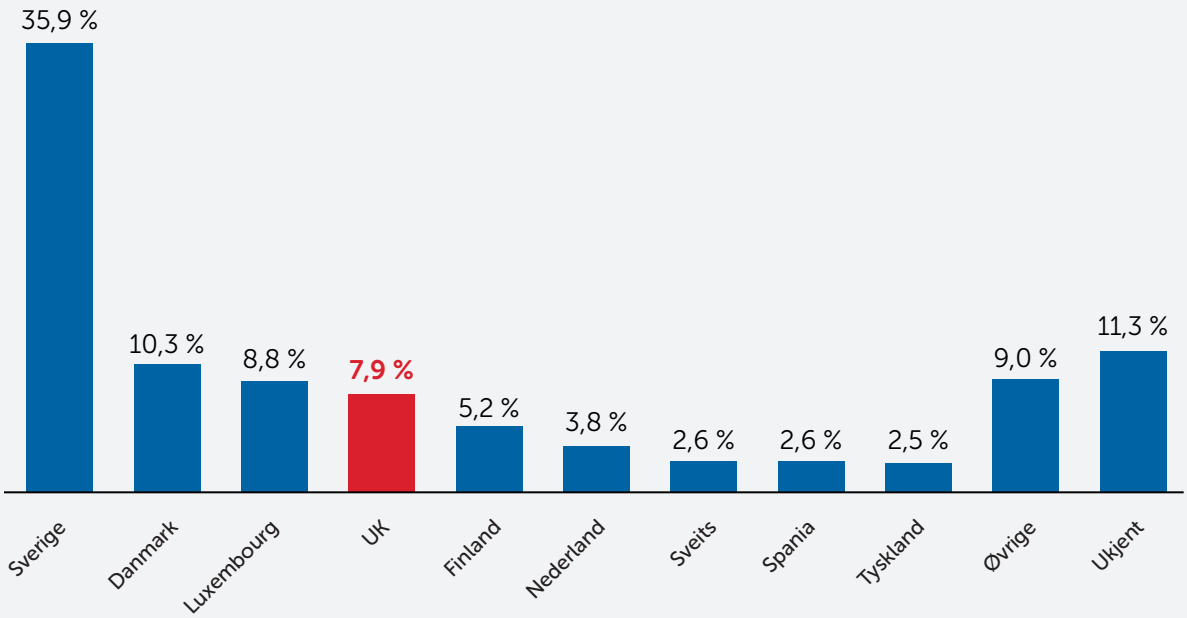

BREXIT: DET STORE BILDET

Går det dårlig i verdens 5. største økonomi vil verden merke det. I 2015 importerte UK varer for 6 700 mrd kr, og var den 4. største kunden i verdensmarkedet. En kraftig forverring av handelsbetingelsene for en så stor økonomi vil kunne få sterke ringvirkninger i Europa.

Retorikken fra Leave-siden er ikke unik for UK. I en rekke land ytres det mistillit mot nasjonale politikere, hvor «elitekritikk» står sentralt. Mistillit til overnasjonalt samarbeid preger også protestene. Både i Italia, Danmark, Frankrike og Nederland har det vært snakk om utmeldelser.

Om flere land skulle melde seg ut, kan EU stå for fall. Det vil i så fall medføre store omveltninger i global økonomi, en ustabil sikkerhetspolitisk situasjon og i verste fall utfordre det geopolitiske status quo i Europa.

Hvor galt kan det gå?

Etter avstemningen i UK har det vært mye snakk om hvordan verden vil se ut etter Brexit. Det spekuleres i at UK og EU vil inngå en avtale etter en norsk EØS-liknende modell, eller en sveitsisk modell der det må utarbeides separate handelsavtaler land for land, sektor for sektor. Det er også en reell risiko for at UK i lang tid vil slite med å etablere avtaler med andre land, noe som kan skape store negative økonomiske effekter, både i Europa og globalt.

I dette kapittelet drøfter vi kort hvordan det hele vil kunne se ut i et verst tenkelig scenario. Vi diskuterer også hva som skal til for at et slikt scenario skal inntreffe.

Det er viktig å understreke at dersom det går dårlig i UK vil verden merke det. UK er verdens femte største økonomi målt i forhold til BNP. Videre har landet en viktig rolle som handels- og finanssenter: 27 prosent av UKs BNP kom fra eksportrettet virksomhet i 2015, ifølge tall fra Verdensbanken. Samlet sett er UK imidlertid netto importør. I 2015 importerte de varer for over 6 700 mrd kroner ifølge tall fra FN (Comtrade). Dette gjør landet til den fjerde største kunden på verdensmarkedet. UK er det viktigste markedet for USAs eksport i EU (20 prosent), og Kinas tredje største kunde utenfor Asia – etter USA og Tyskland.

Den tette integrasjonen med EU er også en sentral faktor. Gjennom mange år med fri tilgang til det indre marked er UK godt forankret i den europeiske økonomien. Om lag 45 prosent av eksporten går til det indre marked i EU, mens hele 55 prosent av importen kommer fra andre EU-land. Videre er om lag 3 millioner EU-borgere bosatt i UK, mens 1,3 millioner briter befinner seg i andre EU-land.

En kraftig forverring av handelsbetingelsene for en så stor økonomi vil kunne få kraftige ringvirkninger i Europa forøvrig. Ifølge The Economist (24.06.2016), kan man som en tommelfingerregel regne at en vekstreduksjon i UK vil føre til en vekstreduksjon i Europa på ca halvparten. Når Europa samlet står for i overkant av 30 prosent av verdens BNP, sier det seg selv at de potensielle konsekvensene for verdensøkonomien kan bli store.

Kraftig og langvarig resesjon i UK

Umiddelbart etter det ble klart at folkeavstemningen i UK gikk i retning av Brexit ble det kraftige tumulter i verdensmarkedene. Den umiddelbare reaksjonen kom (som vanlig) i finans- og valutamarkedene. Vi så en flukt fra UK, både i form av kraftige fall i valutakursene mot andre store valuter, som dollar og yen, samt et kraftig fall på verdens børser.

Slike reaksjoner i finansmarkedet er ikke nødvendigvis så viktig for realøkonomien på sikt, dersom de raskt rettes opp igjen. Først på mellomlang sikt, etter 2-5 år, vil en nedgang i finansmarkedene kunne få konsekvenser for realøkonomien i UK. Det store spørsmålet er derfor om tumultene vi har sett så langt, eller snarere de bakenforliggende årsakene for tumultene, vil vedvare.

Alle investorer og finansaktører vet at det kan ta opptil to år for EU og UK å forhandle frem en avtale om hvordan Brexit skal se ut, og alt tyder på at forhandlingene vil bli krevende. I UK har man nå opprettet et eget departement, foreløpig med 40 ansatte, som utelukkende skal jobbe med dette. Disse forhandlingene handler kun om hvordan man rent administrativt skal løsrive UK fra EU. Parallelt med dette er UK nødt til å forhandle frem et alternativt handelsavtalerammeverk – hvis ikke risikerer de etter to år å stå utenfor EU, uten alternativ inngang til det frie markedet eller andre handelsavtaler, herunder Verdens Handelsorganisasjon (WTO), som UK i dag er medlem av gjennom EU. Kommer ikke dette fort på plass, er det god grunn til å tro at reaksjonene vi har sett så langt vil kunne vedvare og skape en langvarig resesjon i UK.

Det naturlige spørsmålet blir dermed:
Hva skal til for at dette skal kunne skje?

Det er særlig to forhold som må være på plass:

1. Brexit må føre til at UK blir stående uten nødvendige handels- og investeringsavtaler
2. Å stå utenfor slike avtaler må ha en reell effekt å økonomien gjennom lavere eksport, import og investeringer

Økonomisk forskning gir nokså klare prediksjoner når det kommet til punkt 2. Det er gjort omfattende studier av handelsavtaler og deres effekt på økonomien hos de involverte partene. Blant annet har det tyske forskningsinstituttet IFO vist at det er store økonomiske gevinster for land gjennom å være del av multilaterale handelsavtaler. Å stå uten avtaler gir tilsvarende negative effekter.

Dermed er det punkt 1 som står igjen: For at Brexit skal kunne føre til en kraftig og langvarig resesjon i UK, må konsekvensen av Brexit medføre at UK i lang tid blir stående utenfor handelsavtalene de nå er del av gjennom EU, uten at de klarer å forhandle frem alternative avtaler. Det er naturligvis vanskelig å spå om dette, men det er all grunn til å forvente at det blir svært utfordrende for UK å sørge for at dagens markedstilgang i EU, andre land og regioner opprettholdes. Utfordringen ligger særlig i at EU ikke vil gi UK tilgang til det indre markedet for varer, tjenester og investeringer, når UK ønsker å hindre fri flyt av arbeidskraft – en kjepphest for Leave-kampanjen. Begrenset flyt av arbeidskraft gjør det også umulig å adoptere Norges EØS-avtaleform. Det spekuleres i mulighetene for en «kald-skulder-taktikk» fra EU, der man ønsker å sende signal om at hvis UK først ønsker å benytte seg av artikkel 50, så skal de få kjenne det. Dette kan i ytterste instans innebære at UK vil måtte gjøre som Sveits; forhandle frem hundrevis av bilaterale avtaler med EU.

Slik situasjonen er i dag, er til og med britenes medlemskap i WTO organisert gjennom EU. Det innebærer at UK må sikre seg nytt medlemskap når de forlater EU. Dette er mer enn en ren formalitet. Ifølge WTOs generaldirektør, er det ikke bare å «klippe og lime» fra eksisterende avtaler. Forhandlingene om WTO-medlemskap kan dermed vise seg å bli en omfattende prosess. Hvis ett av de 163 andre WTO-medlemmene motsetter seg medlemskapet, vil det bli forhindret.

Brexit gir dominoeffekt

Retorikken fra Leave-siden er ikke unik for UK. I en rekke land observerer vi fremvoksende bevegelser der mistillit mot nasjonale politiske ledere, og generell «elitekritikk» står sentralt. Man kjenner for eksempel igjen mye av retorikken fra Leave-kampanjen i Donald Trumps presidentkampanje i USA. Protest, elitekrittikk og en voksende mistillit til overnasjonalt samarbeid står sentralt.

Vi ser det også i andre EU-land. I Frankrike har lederen av Nasjonal Front, Marie Le Pen, lovet folkeavstemning om fransk EU-utmeldelse dersom hun vinner valget i 2017. «Frexit» kan bli virkelighet. I tillegg til Frankrike har det vært snakk om utmeldelse i blant annet i Italia, Nederland og Danmark.

Dersom Frankrike (og eventuelt andre) også skulle melde seg ut, kan man stille spørsmål ved hvorvidt hele EU-prosjektet står for fall. Det vil i så fall kunne føre til store omveltninger i den globale økonomien. Ved siden av de potensielt enorme økonomiske omveltningene verden da vil måtte møte, vil dette også ha store konsekvenser for den sikkerhetspolitiske situasjonen, og det geopolitiske status quo i Europa kan i verste fall utfordres.

Brexit stopper andre forhandlinger

En tredje mulig konsekvens av et verst-tenkelig scenario er at forhandlingene i andre handels- og investeringsavtaler stopper opp eller forsinkes. I kraft av EU-medlemskapet er UK med i en rekke omfattende forhandlinger. Her er blant annet TISA (Trade in Services Agreement) og TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership) sentrale avtaler. På et mer overordnet plan vil Brexit kunne føre til en generell skepsis knyttet til handelsavtaler. Hvis UK, som har vært en forkjemper for frihandel, kan trekke seg fra en regional handelsavtale, hvor mye tiltro skal næringsliv og husholdninger da ha til andre handelsavtaler?

TTIP

TTIP er et ambisiøst forsøk på å lage en dyptgående handels- og investeringsavtale mellom EU og USA. Forhandlingene har pågått siden 2013, og var i sommer gjennom sin 14. forhandlingsrunde. Til tross for uttalt politisk vilje fra begge sider om å få en avtale på plass, går forhandlingene tregt.

Rapporter fra siste runde viser at det er store utfordringer med avtaleverket på sentrale områder – spesielt knyttet til tjenestesektorer som finans og maritim, samt reguleringer rundt offentlige anskaffelser.

Brexit har ført til at det har blitt stilt spørsmålstegn ved hvorvidt avtalen nå vil komme på plass – og dersom forhandlingene fortsetter; hvordan avtalen da vil se ut. Det forventes at USA trolig vil være mindre villige til å fire på sine krav og imøtekomme EU, ettersom UK ikke lenger er med.

Videre er det tenkelig at Washington vil miste interessen og viljen til å få på plass en avtale med et «svekket» EU der UK ikke er en del. I et verst-tenkelig scenario vil avtalen kunne stoppe opp.

TISA

TISA er en multilateral forhandling om friere tjenestehandel mellom 50 WTO-medlemmer. TISA skal legge til rette for handel med tjenester mellom land ved å fjerne hindringer som gjør det vanskeligere å levere tjenester til utlandet sammenlignet med hjemmemarkedet.

I dag er GATS-avtalen den mest betydningsfulle multinasjonale avtalen som regulere tjenestehandel globalt. Avtalen trådte i kraft i 1995 og er en del av WTO-regelverket. TISA har som formål å tilpasse og utvide GATS-avtalen slik at den er bedre tilpasset utviklingen i verdensøkonomien slik man har sett den siden 1995.

Dersom UK trekker seg ut av EU, mister de som nevnt medlemskapet i WTO og vil dermed være ute av TISA-forhandlingene. Det er grunn til å forvente at EU blir med videre i forhandlingene, etter Brexit. Det er derfor mindre sannsynlig at Brexit bremser TISA-forhandlingene i særlig grad.